

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

4.1 lecke – 15 perc

Hugo Grotius – 1: A kései reneszánsz és a protestantizmus szkepticizmusa, mint az elmélet negatív előfeltételei

Hugo Grotius (Huig de Groot, 1583-1645)
Michiel Jansz van Mierevelt portréja 1631-ből.

Rijksmuseum Amsterdam

Grotius a holland aranykor legjelentősebb jogtudósa. Remonstráns nézetei miatt el kell hagynia a Németalföldöt, így Párizsban 1625-ben publikálja *A háború és béke jogáról* (De jure belli ac pacis) című főművét: e munkájával veszi kezdetét az, amit modern

természetjogi tradíciónak nevezünk.

A magyar nyelvű szemelvényeket az alábbi kiadásnak megfelelően olvassuk:

Hugo Grotius: *A háború és béke jogáról*,
ford. Haraszti György, Brósz Róbert, Diósdí György,
Budapest 1999, I-II. kötet

Grotiusnak kettős elméleti kihívással kellett szembenéznie akkor, amikor természetjogi alapelveit a kései skolasztikus tárgyalástól eltérő módon szándékozta kifejteni. (Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy a skolasztikus hagyománytól való távolságtartása ellenére őszinte csodálója Suárez természetjogi koncepciójának). E kettős kihívás a természetes morális értékekkel

kapcsolatos kortárs szkeptikus attitűdökből következett. A természetes moralitás létezését és egy ilyen természetes morális értékrend megismerhetőségét ugyanúgy tagadta a kései reneszánsz humanista szkepticizmusa, mint ahogy – teljesen eltérő teoretikus motívumok miatt – a protestáns gondolkodás is, mely utóbbi az eredendő bűn mindent átható antropológiai mozzanatára alapozta szkepszisét.

A kései humanizmus szkepticizmusa

A kései reneszánsz olyan gondolkodói, mint **Michel Montaigne** (1533-1592) szemszögéből a suázei elmélet túl nagy kompetenciával ruházza fel az emberi értelmet az értékek természetes rendjének ismeretére vonatkozóan. Nem utolsó sorban a földrajzi felfedezések és az ebből következő kultúrák közötti összehasonlító vizsgálatok eredményeképpen olyan morális és vallási nézetekről szerzett tudomást a 16-17. századi európai értelmiség, melyeket aligha lehetett közös nevezőre hozni. Az ebből fakadó morális relativizmust erősítette fel az, hogy a divergens nézeteket az egyes cselekvők által szem előtt tartott individuális hasznosság alakítja ki. A skolasztikus természetjog problematikusnak mutatkozott, mert ellentétben állt azzal a morálfilozófiai szkepticizmussal, mely a kései reneszánsz és a protestantizmus gondolkodását jellemezte.

Michel Montaigne (1533-1592)
ismeretlen szerző festménye az 1570-es években

Grotius az antik szkeptikus filozófus **Karneadész** alakja segítségével körvonalazza a reneszánsz szkepticizmus álláspontját:

Hugo Grotius: *A háború és béke jogáról*, ford. Haraszti György, Brósz Róbert, Diósi György, Budapest 1999, I. kötet, 10 (Előszó, § 6.)

Amikor Karneadész támadást intézett az igazságosság, különösen pedig azt itt tárgyalt igazságosság ellen, nem talált erősebb érvet a következőnél: az emberek a **hasznosság** okából írták elő maguknak a jogszabályokat, amelyek a **szokásoknak** megfelelően **különbözők**, és ugyanegy népnél is idő múltával gyakran változnak; **természetjog pedig nem létezik**, mert a természet az embereket éppen úgy, mint a többi élőlényt, önmaguk szempontjából hasznos célok elérésére ösztönzi; ezért vagy nincs igazságosság, vagy ha van is, a legnagyobb ostobaság, mert **ha valaki mások érdekeire van tekintettel, önmagának árt**.

Grotius pillanatfelvétele *A háború és béke jogáról* (1625) című mű Előszavában. A humanista szkepszis szerint az önérdékkövetés és elméleti mozzanatai (hasznosság-elv, temporalitás, szokásjog) általános jellemzője lerombolja természetjog egyáltalában vett lehetőségét. A modern természetjogi gondolkodás kezdete számára a legnagyobb kihívást e szkepticizmus meghaladása jelentette.

A protestáns gondolkodás pesszimista antropológiája

A protestáns szkepszis a skolasztikus felfogás kritikájából indult ki: Suárez és a katolikus tradíció túlságosan erős morális kontinuitást és függést feltételezett Isten és ember között. A protestánsok pontosan ennek ellenkezőjéből, **az Isten és ember közötti morális diszkontinuitás** eszméjét vallották, mely alapján nem volt lehetséges az emberi moralitás olyan koncepcióját kidolgozni, mely Istenre és az örök törvényre alapult – ahogy azt Aquinói Szent Tamás nyomán kidolgozták a kései skolasztikus filozófusok. Az Isten és ember közötti fundamentális szakadékot csak a **hit** képes áthidalni; másként fogalmazva: csakis a hiten nyugodhat az emberi moralitás. Így vagy kizárólag a kinyilatkoztatott Istenbe vetett hitnek kell irányítania az emberi életet, vagy teljesen evilági és emberi alapokra kell helyezni a helyes cselekedetek jutalmazását és a helytelen tettek büntetését.

Martin Luther (1483-1546)
Lucas Cranach festménye, 1526
Szent Anna templom, Augsburg

Mivel nem lehetséges a cselekedetek racionális mérlegelése és azok súlyozása helyességük tekintetében ezért nem lehetséges az ember tettek általi folyamatos tökéletesedése sem, ahogy azt Suárez tanította. **Martin Luther** (1483-1546) számára ez egy olyan kötelesség-etika eszméjét, mely kizárólag a hiten alapult: semmiféle racionális esély nincs arra, hogy Isten előtt igazoljuk tetteinket; minden Isten előtti igazolásnak azon a **hiten** kell alapulnia a morális diszkontinuitás miatt, mely Isten **kegyelmi adománya**. A morális diszkontinuitás miatt e hitre alapozott kötelesség Istennel szemben végtelen és teljesíthetetlen. E végtelenség szinte ellehetetleníti a cselekedetek irányítását: nem rendelkezünk semmiféle kritériummal annak megítéléséhez, hogy mely magatartást válasszuk.

Kérdések:

1. A szkepticizmus mely formái jelentek meg a skolasztikus természetjogi tradíció kritikájaként?
2. Hogyan kritizálja a természetes-objektív morális értékrendet a kései reneszánsz gondolkodása?
3. Hogyan kritizálja a természetes-objektív morális értékrendet a protestantizmus gondolkodása?

Irodalom:

Haakonssen, Knud: *Natural Law and Moral Philosophy. From Grotius to the Scottish Enlightenment*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
Tuck, Richard: *Natural right theories. Their origin end developement*. Cambridge et al., Cambridge University Press, 1979.